

UOT 330.33.01

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCANIN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFI STRATEJİ YOL XƏRİTƏLƏRİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ KONTEKSTİNDƏ

ŞÜKÜROVA ESMİRA HƏSƏN QIZI

Sumqayıt Dövlət Universitetinin nəzdində Sumqayıt Dövlət Texniki Kolleci, müəllim
tural.hesenzade.93@mail.ru

Açar sözlər: valyuta ehtiyatı, sosial-iqtisadi inkişaf, dövlət proqramları, insan kapitalı, Strateji Yol Xəritələri

Hər bir dövlətin əsas vəzifəsi daxili təsərrüfat əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi və daxili bazarın inkişafı əsasında sosial-iqtisadi inkişafda irəliləyişlər əldə etmələri, milli inkişaf maraqlarının və beynəlxalq əmək bölgüsündən faydanın əldə olunması imkanlarının ahəngdarlığından ibarət olmalıdır. Azərbaycanda dövlətin qarşısına qoyduğu əsas hədəf olaraq əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, yoxsulluq və işsizlik səviyyəsinin aşağı salınması kimi məsələlər məhz birbaşa iqtisadiyyatın davamlı inkişaf göstəricisi ilə sıx bağlıdır. Strateji Yol Xəritələri qlobal çağırışlar, müasir dünyada gedən ziddiyyətli iqtisadi proseslər fonunda dövlətin iqtisadi potensialının güclənməsində, onun rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Strateji Yol Xəritələrində nəzərdə tutulmuş tədbirlərin uğurla icra edilməsi isə dövlətin bu istiqamətdə sistemli, məqsədyönlü fəaliyyətindən asılıdır və bu istiqamətdə müşahidə edilən cəhdlər diqqətəlayiqdir.

Son illər ərzində Azərbaycanda bir sıra sosial-iqtisadi əhəmiyyətli dövlət proqramlarının qəbulunu da müsbət qiymətləndirmək olar. Dövlət Proqramlarının reallaşdırılması nəticəsində Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının həcmində artım müşahidə edilmiş, neft gəlirlərinin düzgün idarəedilməsi nəticəsində qeyri-neft sektoru və infrastruktur inkişaf etdirilmiş, əhalinin sosial rifah halı, məşğulluq səviyyəsi yüksəlmişdir. Belə ki, 2011-ci ildə ölkənin valyuta ehtiyatları 10481,5 milyon ABŞ dolları müəyyən edilmişdirsə, 2014-cü ildə (neft qiymətlərinin kəskin düşməsi dövrünə qədər) 15193,4 mln ABŞ dolları təşkil etmişdir. Dövlət proqramlarında nəzərdə tutulan regional və ümumi xarakterli iqtisadi-sosial tədbirlər nəticəsində ölkədə yoxsulluq səviyyəsi 2014-cü ildə 5,0%-ə enmiş, işsizlik səviyyəsi 4,9 % təşkil etmişdir. 2014-cü ildən başlayaraq Neftin qiymətinin kəskin enməsi nəticəsində ölkəmizdə büdcə kəsinin nisbətən artması, maliyyə-bank sektorunda qeyri-sabit proseslər baş vermişdir. Azərbaycanın valyuta ehtiyatları 2014-cü ildə 15193,4 mln ABŞ dollarından 30.12.2016 tarixi üçün 3974,4 mln dollara qədər azalmışdır. Lakin bu tarixdən başlayaraq valyuta ehtiyatlarının həcmində nisbətən artım müşahidə edilmiş və 01.01.2018 tarixinə 5381,2 mln dollara çatmışdır [2].

Ümumiyyətlə maliyyə böhranlarının Azərbaycan iqtisadiyyatına əsas təsir kanalları kimi aşağıdakılar xüsusi qeyd oluna bilər:

1. Neft, qaz və digər yanacaq növləri üzrə ixrac məhsullarının qiymətinin dünya bazarında azalması nəticəsində ticarət saldosunda mənfə göstəricinin meydana çıxması. Ölkədə ixracın 90%-dən, büdcə gəlirlərinin isə 60%-dən çoxu neft sektoru hesabına formalaşır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının hesablamalarına görə, neftin qiymətinin hər 1% azalması qeyri-neft ÜDM-ni 0.13% azaldır, büdcə xərclərinin hər 1% azalması isə ÜDM-i 0.3% azaldır.

2. Beynəlxalq maliyyə bazarında likvidlik çatışmazlığı və ya banklararası kredit böhranı nəticəsində xarici maliyyə mənbələrinə çıxış imkanlarının məhdudlaşması.

3. Kənddən ölkəyə daxil olan pul gəlirlərinin azalması. Xüsusilə Rusiyadan gələn pul baratların azalması istehlak dinamikasına mənfi təsir göstərir. Baratların hər 1% azalması qeyri-neft ÜDM-in 0.06% azalmasında özünü göstərir.

4. ABŞ və Avropa Birliyi ölkələrində baş vermiş resessiya nəticəsində qlobal tələbin azalması ilə qeyri-xammal ixracının azalması [3, s.17].

Bütün bu proseslər fonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsində də qeyd edildiyi kimi, Azərbaycanın qlobal çağırışlar fonunda yeni iqtisadi modeli iqtisadiyyatın strukturunda dəyər gətirən sektorların önə çıxarılmasına əsaslanmaqla ticarət sektorunun inkişaf etdirilməsi, hasilata əsaslanmış iqtisadiyyatdan emala əsaslanmış istehsala keçidin təmin edilməsi, dəyər gətirən bazarlara çıxışın təmin edilməsini nəzərdə tutur. Qeyd olunan məsələlər maliyyə-bank sektorunun sağlamlaşdırılması, sahibkarlığın inkişafına yönəlmiş stimullaşdırıcı və hüquqi tədbirlər ilə uzlaşdırılaraq iqtisadiyyatda balanslaşdırıcı mahiyyət kəsb etmişdir. Strateji yol xəritəsində milli iqtisadiyyatın inkişafı üzrə 4 əsas hədəf və 11 sektor üzrə strateji yol xəritələrinin işlənilib hazırlanması həyata keçirilmişdir [1, s.5].

Sənəddə müəyyən edilmiş ilk strateji hədəfi maliyyə sisteminin dayanıqlığını təmin edəcək etibarlı fiskal və monetar siyasətin həyata keçirilməsi, bununla da milli valyutanın üzən məzənnəyə keçidinin təmin edilməsi ilə bağlıdır. Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşı olan region ölkələrində milli valyutanın devalvasiyası və “üzən məzənnəyə” keçidin reallaşması Azərbaycanın xarici ticarət münasibətlərində disbalansın meydana çıxmasına, ölkəyə investisiya cəlb edilməsinə mənfi təsir göstərirdi. Milli valyutanın kursunun sabit saxlanılması bilavasitə ehtiyat valyutalarının xərcləməsinə gətirib çıxarırdı. Bu səbəbdən 2015-ci ildə 2 dəfə devalvasiya və manatın “üzən məzənnəyə” keçidi barədə qərar qəbul olundu. Bu qərar ölkənin manevr imkanlarını genişləndirməklə sosial sahədə əhalinin güzəranının yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirlər görmək üçün imkanlar yaratdı.

Milli iqtisadiyyat perspektivində ikinci hədəf səhmlərinin nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin özəlləşdirilmə proqramına cəlb edilməklə iqtisadi səmərəliliyinin təmin edilməsi, rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsi ilə iqtisadi dinamikliyin təmin edilməsindən ibarət olmuşdur.

Strateji Yol Xəritələrinin üçüncü hədəfi insan kapitalının inkişafı ilə bağlıdır ki, bununla əmək bazarının inkişafının milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafına xidmət etməsi hədəflənmişdir. Azərbaycanın son illər neft gəlirlərindən əldə etdiyi valyuta ehtiyatlarını insan kapitalının inkişafına yönəltməsi artıq sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsini xarakterizə edir. Dövlət insan kapitalını inkişaf etdirməsi yolu ilə iqtisadiyyatın strukturunda xüsusi ixtisaslaşma yaradaraq strateji inkişaf perspektivlərini təmin etməyə nail olur.

Nəhayət, dördüncü hədəf ölkə biznes, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılmasını nəzərdə tutur. İqtisadiyyatda antiböhran tədbirlərinin əsas hədəflərindən biri məhz ölkədə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafını dəstəkləməkdən ibarət olmuşdur. Neft qiymətlərinin aşağı düşdüyü dövrdə ölkədə sahibkarlığın inkişafına dəstək verilməsi üçün ayrılan maliyyə yardımları əlverişli biznes mühiti yaratmaqla yanaşı, sahibkarları böhrandan ziyansız ötürməsinə imkan yaratmışdır.

Strateji Yol Xəritələrinin icrasının nəticəsi olaraq 2017-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına nəzər saldıqda görürük ki, ölkəmizdə 221 min yeni iş yeri yaradılmışdır ki, bunun da 177 mini daimi iş yeridir. 2016-cı illə müqayisədə qeyri-neft sektorunun məhsulunun 2,5% artması, kənd təsərrüfatı istehsalının 4,1% artması müşahidə edilmişdir. Dünya İqtisadi Forumunun beynəlxalq rəqabətqabiliyyətliliyi üzrə reytinginin və indeksinin təhlili göstərir ki, son illərdə Azərbaycanda yaradılmış elmi-texniki, maliyyə, kadr potensialı, institusional və normativ iqtisadi baza ölkəmizin yerini beynəlxalq rəqabət reytingində yerinin xeyli yüksəltməsinə təmin etmişdir. Belə ki, 2017-ci il üzrə Dünya İqtisadi Forumunun rəqabət qabiliyyəti üzrə reytingində Azərbaycan 2016-cı ilə nisbətən iki pillə yüksələrək 35-ci yeri tutmuşdur. Bu, Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı qabaqcıl

dünya təcrübəsinə və milli reallıqlara əsaslanaraq aparılan səmərəli, iqtisadi islahatların və reallaşdırılan Strateji Yol Xəritələrinin məntiqi nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir [4].

Bütün bunlardan görüldüyü kimi, ölkəmizin gələcək sosial-iqtisadi inkişafı üzrə nəzərdə tutulmuş hədəflərin reallaşdırılmasında Strateji Yol Xəritələri əhəmiyyətli rola malik olmaqla, Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi sabitliyinin və milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün həlledici amilə çevrilir.

Strateji Yol Xəritələri üzrə bütün hədəflərin reallaşdırılması ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir. Həmin hədəflər səmərəli və yüksək rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın qurulması baxımından da əhəmiyyətlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritəsi” haqqında 1897 nömrəli Sərəncamı. Bakı, 16 mart, 2016. 111 s.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı, 2018, 808 s.
3. Зейналов З.В. Антикризисная политика в банковской сфере: Турция, Российская Федерация и Азербайджан (сравнительный анализ) // Экономика и управление. 2010, №9. с.3-25.
4. <https://economy.gov.az>

РЕЗЮМЕ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ В КОНТЕКСТЕ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ДОРОЖНЫХ КАРТ

Шукүрова Э.Г.

Ключевые слова: валютные резервы, социально-экономическое развитие, государственные программы, человеческий капитал, Стратегические дорожные карты

В статье рассмотрены направления влияния экономического кризиса на экономику Азербайджана. Исследовано влияние Стратегических дорожных карт на уменьшение последствий экономического кризиса. Раскрыты цели Стратегических дорожных карт социально-экономического развития страны.

SUMMARY

SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN IN MODERN CONDITIONS IN THE CONTEXT OF THE MAIN DIRECTIONS OF STRATEGIC ROAD MAPS

Shukurova E.H.

Key words: currency reserves, social and economic development, government programs, human capital, Strategic Road Maps

The article considers the directions of the influence of the economic crisis on the economy of Azerbaijan. The influence of the Strategic Road Maps on reducing the effects of the economic crisis has been studied. The goals of the Strategic Road Maps of the social and economic development of the country are disclosed.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	30.10.2018
	Son variant	17.12.2018